

מבוא לדיני שומרים

מבוא לדיני שומרים

1. רמב"ם הלכות שכירות פרק א, א-ב

ארבעה שומרים נאמרו בתורה ושלשה דינין יש להם, ואלו הן הארבעה שומרין שומר חנם, והשואל, ונושא שכר, והשוכר.

ואלו הן שלשה דינין שלהן: ש"ח שנגנב הפקדון ממנו או אבד ואין צריך לומר אם נאנס הפקדון אונס גדול כגון שהיתה בהמה ומתה או נשבת ה"ז נשבע ששמר כדרך השומרין ופטור שנאמר וגונב מבית האיש וגו' ונקרב בעל הבית אל האלהים.

השואל משלם הכל בין שאבד דבר השואל או נגנב בין שארעו אונס גדול מזה כגון שמתה הבהמה השואלה או נשברה או נשבת שכך כתוב בשואל ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם.

נושא שכר או השוכר שניהם דין אחד יש להן אם נגנב או אבד הדבר השוכר או שנטל שכר על שמירתו הרי אלו משלמים, ואם ארעו אונס גדול מזה כגון שהיתה בהמה ומתה או נשברה או נטרפה הרי אלו נשבעין שנאנסה ופטורין שנאמר ומת או נשבר או נשבה אין רואה שבועת ה' וגו' וכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו וגו'.

נמצאת אומר שומר חנם נשבע על הכל, והשואל משלם את הכל חוץ מן המתה בשעת מלאכה כמו שיתבאר, נושא שכר והשוכר משלמין את האבידה ואת הגניבה ונשבעין על האונסין הגדולים כגון שבורה ושבוייה ומתה וטריפה, או שאבד הדבר בספינה שטבעה בים או נלקח בלסטים מזויין וכל כיוצא באלו משאר אונסין הגדולים.

2. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף צג עמוד ב

רב חסדא ורבה בר רב הונא לא סבירא להו הא דרבה, דאמרי: להכי יהבי לך אגרא לנטורי לי נטירותא יתירתא. בר אדא סבולאה הוי קא מעבר חיותא אגמלא דנרש, דחפה חדא לחברתה ושדיתה במיא. אתא לקמיה דרב פפא, חייביה. אמר ליה: מאי הוה לי למעבד? - אמר ליה: אבעי לך לעבורי חדא חדא. - אמר ליה: ידעת ביה בבר אחתיך דמצי למעבר חדא חדא? - אמר ליה: כבר צווחו קמאי דקמך, ולא איכא דאשגח בהו.

3. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ד הלכה ד

המוסר בהמתו לשומר חנם או לנושא שכר או לשוכר או לשואל נכנסו תחת הבעלים ואם הזיקה השומר חייב, במה דברים אמורים בזמן שלא שמרוה כלל אבל אם שמרוה שמירה מעולה כראוי ויצאת והזיקה השומרין פטורין והבעלים חייבין אפילו המיתה את האדם, שמרוה שמירה פחותה אם שומר חנם הוא פטור ואם שומר שכר או שוכר או שואל הוא חייבין.

4. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן טז

שכבר כ' ראשונים: דכל ההפלגת נטירת' יתירתא שאמרו, היינו: היכי דמקבל איגרא /אגרא/ להדי'. דאמר לי': להכי יהיב איגרא /אגרא/ וכו'. אבל בכל אלו הנדוני' כש"ש מאומד הדעת דבהיא הנאה דשביק כ"ע ואגר לי' לדידי', או נפיק עלי' קלא דמהימנא הוא. וכדומה, נהי דחייב באונסי' כש"ש, מ"מ אותן הפלגות יתירות לית בה, דהרי לא יהיב לי' אגרא. ולע"ד, דין זה מרומז בלשון ש"ס, צ"ג ע"א: מאן תנא שוכר כנושא שכר וכו'? הכוונה, דלמ"ד שוכר כש"ח, אין כאן ד' שומרים כלל. אבל למ"ד כש"ש, אף על גב דמסיק דיני הם ג', מ"מ כיון דמחולקים קצת, דש"ש דמקבל איגרא חייב באונסי' ע"ד הפלג', משא"כ שוכר דהוה רק ש"ש בהיא הנאה וכו' כדלעיל פ' ע"ב, אינינו חייב באותן אונסי'.

5. משנה למלך הלכות שכירות פרק י הלכה א

כתב מהרש"ך ח"ב סימן קס"ט גבי מלוה על המשכון דאפילו למ"ד דהוי ש"ש משום פרוטה דרב יוסף מיהו לא דיינינן האי דאמרינן בגמרא גבי ההוא רעיא להכי יהיבנא לך שכר לנטורי נטירא יתירתא דדוקא בנותן לו שכר בהדיא על שמירתו איכא למימר הכי אבל בש"ש הנעשה משום פרוטה דרב יוסף מצי לומר הא נטרי כדנטרי אינשי יע"ש. ובעיני יפלא דמאי פליג ליה בהאי מילתא דאי נעשה ש"ש משום האי כל דיני ש"ש עליו

חברת שמירה או חברת ביטוח**6. רמב"ם הלכות שאלה ופקדון פרק ד, הלכה ו**

הפקיד אצל חבירו כספים בדרך להוליכם לביתו או ששלח עמו מעות ממקום למקום צריכין שיהיו צרורים ומונחים בידו או קשורים כראוי על בטנו מכנגד פניו עד שיגיע לביתו ויקברם כראוי. ואם לא קשרן בדרך הזאת אפילו נאנסו חייב לשלם שהרי תחלתו בפשיעה. מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חבירו והניחם במחיצה של קנים והיו טמונים בעובי המחיצה ונגנבו משם ואמרו חכמים אף על פי שזו שמירה מעולה לענין גניבה אינה שמירה כראוי לענין האש ומאחר שלא טמנו בקרקע או בכותל בניין פושע הוא וכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב וכן כל כיוצא בזה.

7. רמב"ם הלכות שכירות פרק א, הלכה ד, וכן שו"ע חו"מ רצא, כו

כל שומר שפשע בתחלתו אף על פי שנאנס בסופו חייב כמו שיתבאר, ואין השואל רשאי להשאיל אפילו שאל ספר תורה שכל שקורא בו עושה מצוה לא ישאילנו לאחר, וכן אין השוכר רשאי להשכיר אפילו השכירו ס"ת לא ישכירנו לאחר שהרי זה אומר לו אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר, עבר השומר ומסר לשומר השני אם יש עדים ששמרה השומר השני כדרך השומרין ונאנס פטור השומר הראשון שהרי יש עדים שנאנס, ואם אין שם עדים חייב השומר הראשון לשלם לבעלים מפני שמסר לשומר אחר ויעשה הוא דין עם השומר השני, אפילו היה הראשון ש"ח ומסר לשומר שכר חייב שהרי יש לבעל החפץ לומר לו אתה נאמן אצלי להשבע וזה אינו נאמן.

לפיכך אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני ה"ז השומר הראשון פטור מלשלם שהרי הוא אומר לבעלים זה הדבר שהפקדתם אצלי או השאלתם אמש הייתם מפקדין אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו.

והוא שלא ימעט שמירתו, כיצד ימעט שמירתו כגון שהיה מופקד אצלו בשכר והפקידו אצל אותו השני בחנם או שהיה שאול אצלו והפקידו אצל אותו השני בשכר הואיל ומיעט שמירתו פושע הוא ומשלם, אף על פי ששאל או ששכר בבעלים הרי הוא הוציא הדבר השמור מידו ליד שומר אחר.

8. נתיבות המשפט רצא, ל

לא מבעיא משומר שכר לשומר חנם דודאי הוי גרעון שמירה בגוף השמירה, דשומר חנם אין צריך להיות יושב ומשמר ושומר שכר צריך להיות יושב ומשמר...אלא אפילו שואל לשומר שכר דאין הפרש ביניהם רק אלא אונסין, ומאונסין אי אפשר לשמור, מכל מקום יש אונסין שאפשר לשמור ליזהר ממנו...

9. רמב"ם הלכות שכירות פרק ג הלכה ט, וכן שו"ע חו"מ שג, יא

וכן רועה שהעביר הבהמות על הגשר ודחפה אחת מהן לחבירתה ונפלה לשבולת הנהר ה"ז חייב שהיה לו להעבירן אחת אחת שאין השומר נוטל שכר אלא לשמור שמירה מעולה והואיל ופשע בתחלה והעבירן כאחד אף על פי שנאנס בסוף בעת הנפילה הרי הוא חייב.

10. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ג סימן ו

אמר רבא הלכתא שומר שמסר לשומר חייב. ולא מיבעיא ש"ש שמסר לשומר חנם דגרוע גרע לשמירתו לפי שאין מוסר נפשו כל כך לשמור ומיהו לא מיקרי פשיעה כיון שמסרה לבן דעת אלא אפילו ש"ח שמסר לש"ש חייב. דא"ל

את מהימנת לי בשבועה איהו לא מהימן לי בשבועה שמעת מינה היכא דאיכא עדים דנטרה שומר בתרא כי אורחיה ונאנסה לא מחייב שומר קמא לשלומי דהא ליכא שבועה דלימא ליה אנת מהימנת לי בשבועה.

11. רא"ש מסכת בבא פרק ו סימן ה

ומכאן דקדקו התוספות מדלא מצי לאשכוחי כפל בשומר שכר אלא בטענת לסטים מזוין, וצריך לומר שלסטים מזוין גנב הוא. ולא קאמר כגון שטען שנגנבה ממנו באנס כגון שנתן הכספים תחת הקרקע עומק מאה אמה שאי אפשר לגונבם אל במחילה תחת הקרקע. או אם נגנבו בשעה שהיה ישן או קפץ עליו חולי או טירוף דעת או כמה אונסין שיכולים לבא על האדם. אלא כל שם גניבה, אף על פי שבאה על ידי אונס גדול, חייב עליה שומר שכר ואף על פי שהאונס גדול כמו לסטים מזוין. והיינו טעמא דכל גנבה קרובה לאונס... משמע שלעולם הוא חייב בגנבה ואבדה אלא אם כן גופו היה שם ולא יכל להציל.

12. תוספות רא"ש בבא מציעא צג, ב, ד"ה אי

...ויש ללמוד מכאן דתחילתו בכעין גנבם ואבדה וסופו באונס פטור...

13. שולחן ערוך חושן משפט סימן רצג סעיף א

ואם הפקידו אצלו לזמן ידוע אינו יכול להכריחו לקבלו תוך זמנו.

14. קצות החושן סימן רצג ס"ק ב

ובמשנה למלך שם הקשה מפועל דיכול לחזור בחצי יום (ב"מ י, א) ע"ש. וכבר הקשה קושיא זו (ריטב"א) [רשב"א] בחידושו פ"ק דקידושין (יג, א ד"ה סברה) שם הביא בשם הראב"ד דתוך זמנו אין השומר יכול לחזור והקשה עלה מפועל ע"ש. וכבר כתבנו בישו בו בסימן ע"ד סק"א דשומר שאני דנשתעבד נכסי לשלם אם יגנוב או יאבד בפשיעה, ואפילו החזירו לבעלים תוך זמנו אם שומר שכר הוא ונגנב אצל הבעלים הרי הוא נתחייב בגניבה ואבידה, ובפשיעה פטור כיון שהבעלים קיבלו מדעתן לא גרע משומר חנם, ועיין שו"ע סימן ע"ב סעיף ג'.

15. קצות החושן סימן רכז ס"ק יא

כל שומרי שכר אם שמרו כראוי נוטל שכרו ואם נגנב או נאבד ולא שמרו כראוי משלמין דמי החפץ ומפסידין שכרן, ואפילו בעבדים ושטרות דאינן בדין שמירה מפסידין שכרן וכדאיתא פרק הזהב (ב"מ נח, א) נשבעין ליטול שכרן ע"ש סוף הפרק, ומשום דלא הבטיח שכר אלא כשישמור אותו כראוי, ואפ"ה הוי שומר שכר כיון שאם ישמור אותו כראוי יטול שכרו משלם.

מתה מחמת מלאכה

16. בבא מציעא צו, ב

איבעיא להו: כחש בשר מחמת מלאכה מאי? אמר ליה ההוא מרבנן ורב חלקיה בריה דרב אויא שמיה: מכלל דכי מתה מחמת מלאכה מחייב? נימא: לאו לאוקמא בכילתא שאילתה. אלא אמר רבא: לא מיבעיא כחש בשר מחמת מלאכה דפטור, אלא אפילו מתה מחמת מלאכה - נמי פטור. דאמר ליה: לאו לאוקמא בכילתא שאילתה.

17. רמב"ם שאלה ופקדון א, א

השואל כלים או בהמה וכיוצא בהן משאר מטלטלין מחבירו ואבד או נגנב אפילו נאנס אונס גדול כגון שנסברה הבהמה או נשבת או מתה חייב לשלם הכל שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו וגו' ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם, בד"א כשנאנס שלא בשעת מלאכה, אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוש בה ומתה כשהיא חורשת ה"ז פטור, אבל אם מתה קודם שיחרוש בה או אחר שחרש בה או שרכב עליה או דש בה ומתה כשהיא דשה או בשעת

רכיבה ה"ז חייב לשלם וכן כל כיוצא בזה, וכן השואל בהמה מחבירו לילך בה למקום פלוני ומתה תחתיו באותה הדרך, או ששאל דלי למלאות בו ונקרע בבור בשעת מלוי, או ששאל קרדום לפצל בו עצים ונשבר בעת שפצל בו מחמת הבקוע וכל כיוצא בזה, ה"ז פטור **שלא שאל אלא לעשות בו מלאכה זו והרי לא שינה**.

18. חידושי הרמב"ן מסכת בבא מציעא דף צו עמוד ב

הא דאמרי' במתה מחמת מלאכה לאו לאוקומה בכילתא שאילתה. קשיא לי וכי מגרע גרע כיון דכי מתה מחמת עצמה חייב אף על גב דמלאך המות הוא דקטלה ומ"ל הכא ומ"ל התם, כי מתה מחמת מלאכה דשואל דמ"מ איהו גרם לה היכי מפטר, בשלמא למפטר בה שאר שומרין בהך טענה דלאו לאוקמה בכילתא שאילתה טענה מעלייתא היא לומר דלאו פשיעה דידהו היא אלא שואל מי יכלת למימר בה טפי מאונס, וי"ל דשואל ודאי חייב באונסין אבל לא בפשיעה דמשאיל, וכאן **משאיל פשע בה שהשאילה למלאכה והיא אינה יכולה לסבול אותה** וכגון שמתה מחמת אובצנא דמלאכה, וראיתי בספר הר"מ ז"ל מתה בשעת מלאכה וטעות הוא.

19. מחנה אפרים הלכות שאלה ופקדון סימן ד

ולע"ד היה נראה לי טעם אחר בפיטור מתה מחמת מלאכה משום דסתם שואל כלי או בהמה למלאכה, הראויה למלאכה קא שאיל והלכך כשמתה מחמת מלאכה או נכחשה הבהמה מחמת מלאכה כחש דלא הדרא איגלאי מלתא דבהמה זו לא היתה ראויה למלאכה והוי שאלה בטעו' דאי הוה ידע בה השואל שלא היתה ראויה למלאכה לא היה שואל אותה. לא עונה לבעיית מזיק בידיים.

20. שו"ע חושן משפט שמ, א – פסיקה ושינוי

השואל מחבירו בהמה או מטלטלים ונאנסו בידו, כגון שמת או נשבר או נשבה, חייב. ואין צריך לומר שחייב בגניבה ואבידה. אבל כל קלקול שאירע בה מחמת מלאכה ששאלה בשבילה, לא מבעיא אם הוכחשה מחמת מלאכה שהוא פטור, אלא אפילו מתה מחמת מלאכה, פטור.

והוא שלא ישנה לעשות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה; שאם שינה ועשה בה מלאכה אחרת חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה, אפילו היא קלה ממנה, תלינן דמחמת אותה מלאכה ששינה מתה. ואפילו באותה מלאכה עצמה אפשר לשנות, כגון ששאלה לחרוש, וחרש בה ביום ובלילה שלא כדרך כל הארץ.

21. שו"ע חושן משפט שמ סעיף ד – שבועה

השואל בהמה, חייב במזונותיה משעה שמשכה עד סוף ימי שאלתה. ואם כחש בשרה כחשא דלא הדר, חייב לשלם מה שפחתה בדמים. ואם היה הכחש מחמת מלאכה, פטור, וישבע שבועת השומרים שמחמת מלאכה כחשה.

22. שו"ע ורמ"א חושן משפט שמ, סעיף ג – מחילה וסיבתי

השואל בהמה מחבירו לילך דרך ידוע, ובאו עליו לסטים באותו הדרך, או חיות רעות, ואנסוה ממנו, חשיב שפיר מתה מחמת מלאכה.

הגה: ויש חולקין בזה וסבירא להו דלא מיקרי מחמת מלאכה, דהרי אף בלא הליכת הדרך איפשר שיבא לה אונס כזה (טור בשם הרא"ש).

התנדב לעזור לחברו ושבר מחמת מלאכה כלי של חברו

23. שו"ת פרח מטה אהרן חלק ב, סימן קטו